

УДК 338.43.02 (4+73+71)

Сарнацький О.П.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізького національного технічного університету*

Хромагіна Н.І.

*студентка
Запорізького національного технічного університету***ТЕНДЕНЦІЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто причини нарощування оборотів міжнародної торгівлі, цілі та завдання аграрної політики, вплив на процес глобалізації світової економіки багатонаціональними і транснаціональними корпораціями. Відзначено основні аспекти економічного аграрного регулювання як слаборозвинених, так і розвинених країн.

Ключові слова: аграрне регулювання, глобалізація, аграрна політика, багатонаціональні компанії, транснаціональні компанії.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены причины наращивания оборотов международной торговли, цели и задания аграрной политики, влияние на процесс глобализации мировой экономики многонациональными и транснациональными корпорациями. Отмечены основные аспекты экономического аграрного регулирования как слаборазвитых, так и развитых стран.

Ключевые слова: аграрное регулирование, глобализация, аграрная политика, многонациональные компании, транснациональные компании.

ANNOTATION

The article considers the reasons for increasing the turnover of inter-country trade, the goals and objectives of agrarian policy, the impact on the globalization process of the world economy, multinational and transnational corporations. The main aspects of the economic agrarian regulation of both underdeveloped and developed countries are noted.

Key words: agrarian regulation, globalization, agrarian policy, multinational companies, transnational companies.

Постановка проблеми. За результатами дослідження Організації з продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) і Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) доведено, що внаслідок підвищення ціни вартість продуктів харчування в найближчі 10 років зросте на 10–40%. За останні 10 років процес збільшення обсягів виробництва продуктів харчування сповільнився, незважаючи на те, що у провідних країнах світу зростає рівень життя і, відповідно, споживання. Експерти зазначають, що темпи росту виробництва і продуктивності в аграрному секторі знижуються, внаслідок чого підвищуватимуться ціни переважно в країнах, що розвиваються, де сім'ї витрачають на харчування близько 60% доходів [1, с. 53].

Згідно з прогнозами ООН через кілька десятків років значно підвищиться попит на продовольство, що пов'язують зі зростанням населення у світі та погіршенням природно-кліматичних умов для виробництва сільськогосподарської продукції. Проте перші реальні прояви цього вже спостерігаються на світовому ринку агропродовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем зовнішньої торгівлі продукцією АПК відображено в численних наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, таких як О.М. Варченко, А.Б. Мельников, А.В. Болоболов, В.В. Сидоренко, А.В. Толмачев.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо вивчення проблем зовнішньої торгівлі продукцією АПК, в роботах вчених недостатньо розглянуті питання системи регулювання аграрного ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є спроба висвітлити вплив транснаціональних і багатонаціональних корпорацій на процес глобалізації світової економіки, пропозиція основних напрямів державного регулювання агропродовольчого комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації світової економіки, кризового стану продовольчої безпеки відбувається нарощування оборотів міжнародної торгівлі продовольством.

Безпосередніми причинами нарощування оборотів міжнародної торгівлі продовольством стали:

- зростання потреби в імпортному продовольстві розвинених і колишніх соціалістичних країн внаслідок стійкого відставання вітчизняної пропозиції від попиту;
- різке тимчасове зростання потреби в імпорті зерна та інших продуктів в низці країн за сильних неврожаїв (розвинені країни Азії, Африки, колишнього СРСР);
- стійке розширення товарообміну в групі промислово розвинених країн під впливом попиту, що збільшується;
- зростаючі міжнаціональні поставки сировини та напівфабрикатів внаслідок кооперування виробництва під егідою транснаціональних компаній;
- збільшення вивезення сільськогосподарської сировини країнами світу, що розвивається, в результаті налагодження сучасного спеціалізованого виробництва окремих продовольчих товарів для підвищення експортного потенціалу;

- підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку продовольства;
- зростання світових цін на основні види продовольства.

Основними сучасними світовими експортерами продовольства є США, Франція, Нідерланди, Китай, Росія, Бразилія та деякі інші країни. Серед імпортерів безперечним лідером є Японія, стрімко зростає в імпорті продовольства частка індустріальних держав Південно-Східної Азії. Агропродовольча політика багатьох країн світу спрямована на збільшення виробництва й експорту зерна, м'ясних і молочних продуктів, цукру. Головними постачальниками зерна є США, Канада, ЄС (переважно Франція), Аргентина, Австралія, Росія. На їх частку припадає 3/4 світового експорту пшениці та кормового зерна [14, с. 448].

Система міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема продовольством, нині зазнає докорінних змін. Необхідність здійснення реформ у зазначеній сфері була викликана надмірною державною підтримкою та протекціонізмом у багатьох країнах (особливо розвинених) в попередні десятиліття [4, с. 346; 6, с. 201].

Проведена політика підтримки високих внутрішніх цін привела до великого поширення експортних субсидій та обмежень на імпорт і надвиробництва низки сільськогосподарських товарів, що ускладнило міждержавні відносини в зовнішньоекономічній сфері. Відсутність узгоджених на міжнародному рівні правил і процедур неодноразово була приводом для виникнення протиріч, що можуть призвести до підризу стабільності міжнародної торгівлі та виникнення торговельних воєн.

Основні «битви» розгортались між ЄС і США, які внаслідок проблем зі збутом практикували широкомасштабне застосування субсидій під час постачання свого зерна на зовнішні ринки. Ці дії викликали активну протидію з боку Канади, Австралії та інших більш дрібних експортерів, чиє фінансове становище не дає змогу застосовувати субсидії у великих розмірах. Згідно з даними ОЕСР загалом по розвинених країнах рівень підтримки сільського господарства у 2008 р. склав 35% сукупних фермерських доходів проти 37% кінця 1980-х рр. Згідно з даними ООН сьогодні в структурі експорту сільськогосподарської продукції продовольство має близько 70%, зокрема м'ясо-молочна продукція – 12%, зернові – 9%, цукор – 2,5%, вина – 3,5%, бавовна – 1,3%. На стан світових ринків сільськогосподарських продуктів істотно впливає діяльність великих міжнародних аграрних компаній. У багатьох країнах світу (особливо в країнах, що розвиваються) транснаціональні корпорації (ТНК) вирощують продукцію на експорт, скуповують у місцевих виробників їхню продукцію за низькими цінами, прагнучі продавати її на світовому ринку значно дорожче. ТНК контролюють до 90% експорту чаю, кави,

какао, бавовни, тютюну та джуту [2, с. 58].

В умовах глобалізації світової економіки зростає роль ТНК в імпорті та експорті сільськогосподарської продукції. Транснаціональні корпорації є системою підприємств (фірм), включаючи головну компанію (вона, як правило, визначає національність ТНК) та її закордонні філії. Контроль над активами зарубіжних підприємств батьківська компанія забезпечує шляхом володіння 10% і більше звичайних акцій або їхнього еквівалента в акціонерному капіталі своїх зарубіжних підприємств [2, с. 106].

Фірми, створені за кордоном за участю іноземного капіталу «батьківської» фірми, в економічній літературі зазвичай називають закордонними філіями ТНК, хоча краще б їх називати афілійованими чи спорідненими. Ці філії можуть функціонувати у формі відділень, дочірніх фірм або асоційованих компаній.

Всі ТНК можна розділити на два типи, а саме національні та багатонаціональні. Національні ТНК, тобто утворені на базі капіталу з однієї країни, переважають у світі. Багатонаціональні компанії утворюються шляхом об'єднання капіталів різних націй.

В окремих типів ТНК доцільно виділити корпорації, які настільки розширили свої ділові зв'язки, що їх діяльність поширюється практично по всьому світі. Це глобальні ТНК, характерними рисами яких є такі: а) товари і послуги цих ТНК знаходять збут на всіх трьох найбільш емних ринках світу, а саме в Північній Америці, Європі та Азії; б) під час підготовки до виходу на ринок з новою продукцією вони розраховують на її споживання в усьому світі; в) організаційна структура управління закордонними підприємствами цих ТНК дуже складна, в ній найчастіше можна виділити товарний підхід.

Для глобальних ТНК характерні такі стратегічні установки:

- 1) забезпечення виробництва переважно іноземною сировиною;
- 2) закріплення на закордонних ринках збуту через свої закордонні філії;
- 3) розміщення промислових підприємств у країнах з найменшими витратами виробництва та збуту [6, с. 68].

Головною ланкою управління всією ТНК служить штаб-квартира її основної компанії.

Зарубіжні філії використовують місцеві, світові та трансфертні ціни. Місцеві ціни використовуються під час поставках на внутрішній ринок країни перебування закордонної філії. Світові використовуються зазвичай під час здійснення операцій із зовнішнім ринком. Трансфертні ціни – це перш за все регульовані корпораціями (особливо ТНК) ціни на проміжні товари [10, с. 85].

Під час встановлення цих цін ТНК керуються такими міркуваннями: а) підтримка низьких цін з метою конкуренції, адже на тих ринках, де конкуренція гостра, ТНК можуть

надати підтримку своїм філіям через низькі ціни на товари, які вони їм постачають; б) підтримка молодих філій, що здійснюється не тільки через низькі ціни на поставлені їм товари, але й через ціни, які вище за світові, на продукцію, що закуповується у них; в) розміри мит. Зазвичай мита стягуються на базі заявленої вартості товару, тому під час ввезення своїх товарів у зарубіжну країну для своїх місцевих філій за низькими цінами ТНК мають можливість заощадити на сплаті ввізного мита. Під час вивезення із зарубіжної країни продукції своїх місцевих філій за низькою ціною ТНК мають можливість заощадити на ввізних митах.

У розвинених країнах діє та посилюється податкове законодавство про трансфертні ціни, яке пропонує різні методи перерахунку трансфертних цін у ринкові з метою визначення справжнього оподатковуваного доходу, перш за все на базі тих ринкових цін, які складаються між не пов'язаними один з одним фірмами. У країнах, що розвиваються, та перехідних економіках з їх зазвичай високим ввізним і вивізним митом особливу увагу приділяють контролю за цінами товарів, які ввозяться і вивозяться. Існує також міжнародна практика регулювання трансфертного оподаткування [10, с. 84].

Стратегія багатьох ТНК передбачає постійне розширення географічних напрямів їх міжнародного бізнесу. Наступ ведеться під впливом двох основних принципів: не обмежуватися діяльністю на добре вивчених ринках, а постійно шукати нові ринки збуту по всьому світі; випередити суперників через пошук вигідних партнерів по виробництву і збуту в потрібному місці в потрібний час.

Одночасно низка ТНК прагне до лідерства на вибраних товарних ринках, щоб забезпечити жорсткий контроль за якістю продукції, відбором постачальників, обслуговуванням після продажів. Наприклад, у корпорації «Боїнг» (США) 90% продажів припадають на авіаційну техніку [12, с. 8].

Найбільшим експортером сільгосппродукції сьогодні є США. Перше й головне завдання аграрної політики США полягає в підтримці фермерських доходів на рівні доходів осіб, зайнятих в несільськогосподарській сфері економіки, шляхом стабілізації цін на сільськогосподарську продукцію та скорочення нереалізованих товарних запасів. Друге не менш важливе завдання полягає в підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва шляхом розвитку сільськогосподарської науки й освіти, створення сільської виробничої інфраструктури, охорони земельних та водних ресурсів тощо. Третє завдання полягає в необхідності скорочення бюджетних витрат на тобівні програми, тобто в ослабленні податкового тягаря для платників податків. Четвертим завданням є забезпечення високої конкурентоспроможності американського про-

довольства та просування його на світовий ринок [13, с. 99].

Перераховані завдання визначають напрями державної політики США в галузі сільськогосподарства та виробництва продовольства: а) регулювання виробництва і збуту продукції в країні; б) створення сільської виробничої інфраструктури; в) розвиток сільськогосподарських НДДКР, впровадження результатів їх діяльності в практику; г) охорона земельних та водних ресурсів; д) надання продовольчої допомоги нужденним; е) субсидування програм експорту сільськогосподарських товарів [3, с. 540–541].

В умовах насиченого та переважно самозабезпечувального продовольчого ринку США державна аграрна політика спрямована не на збільшення обсягу виробництва, а на забезпечення його стабільності та високої ефективності, поліпшення якості продукції, підвищення ефективності ринкового механізму в аграрному секторі. Особлива увага приділяється в цій політиці ціновій політиці, плануванню та вдосконаленню замовлення на необхідну продукцію фермерських господарств, розвитку наукових досліджень, впровадженню інформаційного забезпечення, посиленню держрегулювання, контролю в аграрному секторі США.

Основні цілі аграрної політики ЄС були визначені у ст. 39 Римського договору:

1) збільшення сільськогосподарського виробництва на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільського господарства та оптимального використання виробничих ресурсів (особливо трудових);

2) забезпечення високого життєвого рівня населення (особливо зайнятого в сільському господарстві) за рахунок підвищення його доходів;

3) стабілізація ринків;

4) забезпечення стійкого продовольчого постачання населенню за прийнятними цінами.

У цій же статті договору записано, що під час розроблення єдиної аграрної політики беруться до уваги соціальна структура сільського господарства та відмінності між регіонами. Особливий наголос робиться на необхідності розроблення спеціальних заходів стосовно сільського господарства в зв'язку з його специфічним становищем та тісними взаєминами з іншими секторами економіки.

Договір визначає конкретний перелік заходів щодо реалізації завдань Єдиної аграрної політики. Серед основних слід назвати такі: визначення термінів перехідного періоду для введення Єдиної аграрної політики; визначення форм організації ринку; вироблення загальних організаційних основ регулювання цін, підтримки виробництва та збуту різних продуктів, зберігання, транспортування, механізму стабілізації експорту та імпорту; вироблення єдиних методів розрахунку цін [5, с. 89].

Єдина аграрна політика ЄС здійснюється через такі принципи:

- єдині ціни на сільськогосподарську продукцію;
- рівень цін на сільськогосподарську продукцію, що перевищує світовий;
- єдина фінансова система, фінансова солідарна відповідальність.

Завдяки дотриманню цих принципів досягаються спільність ринку та системи збуту й цін в територіальних межах ЄС, використання єдиних правил конкуренції, уніфікація адміністративних процедур, санітарних та ветеринарних норм. Передбачається, що фермери країн-членів ЄС повинні перебувати в більш сприятливих умовах порівняно з постачальниками сільськогосподарської продукції з інших країн, оскільки рівень витрат виробництва сільськогосподарської продукції в ЄС набагато вище, ніж в країнах, що є експортерами продовольства. З цією метою необхідно підвищувати конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, що досягається встановленням більш високих цін порівняно зі світовими цінами [2, с. 109].

Солідарна фінансова відповідальність означає, що витрати щодо фінансування Єдиної аграрної політики здійснюються через бюджет ЄС. Цей принцип дуже важливий для більш слабких в економічному відношенні членів Союзу і країн, в яких переважає аграрний сектор, оскільки надані їм асигнування з бюджету ЄС перевищують їх внесок в нього.

У Римському договорі передбачено створення фондів фінансування аграрного ринку в ЄС. Створено Єдиний фонд орієнтації і гарантування сільського господарства (ФЄОГА), який здійснює фінансування всіх заходів щодо реалізації Єдиної аграрної політики.

ФЄОГА включає два великі розділи, а саме розділ гарантування та розділ орієнтації. Засоби розділу гарантування (він акумулює понад 90% коштів фонду) витрачаються на підтримку рівня встановлених ЄС гарантованих цін на продукцію сільського господарства шляхом закупки та зберігання запасів аграрної продукції, яка не знаходить збуту, субсидування експорту цієї продукції в треті країни за допомогою відшкодування фермерам різниці між цінами ЄС і світовими, а також на підтримку курсів національних валют, що застосовуються для розрахунків в сільськогосподарському секторі ЄС.

Єдина аграрна політика з жорсткими заходами аграрного протекціонізму привела до того, що ЄС став найбільшим виробником та експортером продовольства. Вона є однією з небагатьох його успішних спільних програм. Згідно з офіційними даними від часу введення Єдиного аграрного ринку в 1968 р. продуктивність праці в сільському господарстві країн ЄС зростала на 6–7% щорічно [5, с. 149].

Головним завданням введення централізованої системи субсидування в ЄС, яка існує в тій

чи іншій формі з 50-х рр. минулого століття, було різке збільшення виробництва продуктів харчування після війни. Тому субсидії видавалися фермерам залежно від обсягів виробництва, тобто чим більше виробництво, тим більше суми, які виділяє держава. Система стала давати збої, коли в Європі розпочалась криза перевиробництва. ЄС намагався обмежити падіння цін державними закупівлями, введенням індикативних цін, збільшенням бар'єрів на шляху імпорту. Як дотепно зауважив один з аграрних міністрів ЄС, «фермери працювали не на землі, а на субсидії». Гори продовольства, які викупував уряд для стабілізації ринку, не знаходили покупця.

Спільна аграрна політика призвела до нарікання торгових партнерів Європи, адже сільгосппродукція за субсидованими цінами надходила на зовнішні ринки, витісняючи продукцію інших країн, перш за все зі слаборозвинених аграрних регіонів. Експорт аграрної продукції залишався для країн третього світу часто єдиним джерелом доходів, і протекціоністська політика європейців ставила ці країни на межу виживання. Головний напрям аграрної політики країн ЄС полягав у підвищенні конкурентоспроможності сільського господарства [7, с. 98].

Особливістю аграрних перетворень в Китаї є забезпечення продовольчої безпеки країни в умовах зростаючої перенаселеності, зниження землезабезпеченості. Подолавши згубні наслідки «культурної революції», країна приступила до пошуку найбільш швидких та ефективних економічних інструментів проведення реформ. Особливо потрібна термінова аграрна реформа, оскільки проблема з продовольством була надзвичайно гострою. Завдяки економічно і соціально обґрунтованій аграрній політиці до початку XXI століття в Китаї був створений абсолютно новий аграрний сектор економіки, який забезпечив вирішення всіх економічних, соціальних, політичних та продовольчих проблем. Наголос був зроблений на систему обов'язкових держпостачань і додаткових держзакупівель, підвищення закупівельних цін, прискорений розвиток сільської промисловості, сільських промислів, що сприяють повнішій зайнятості населення та отриманню значних додаткових доходів [2, с. 71].

Проблема працевлаштування величезного сільського населення є найважливішою та найскладнішою проблемою китайського села. Одним з основних шляхів вирішення цієї проблеми є взятий керівництвом країни курс на розвиток багатогалузевої економіки в сільській місцевості. При цьому акцент робиться на створенні дрібних сільських підприємств. Особливо активно ці підприємства створюються в приморських районах, а також в районах, де реалізуються місцеві експериментальні програми розвитку сільської економіки.

До кінця 1980-х рр. в низці провінцій Китаю було створено 18 експериментальних сільсько-

господарських баз, що охоплюють цілі райони, округи, повіти. Їх створення було продиктоване пошуком шляхів використання місцевих соціально-економічних умов для формування раціональної та ефективної інфраструктури китайського села. Найбільш успішні експерименти отримали статус моделі. До таких моделей відноситься експериментальний сільськогосподарський округ Венчжоу. Ця модель є зразком розвитку ринкової економіки у віддалених перенаселених районах, що мають певні історичні та економічні традиції. Спостерігається постійне зростання обсягів виробництва в тваринництві, що має дуже високі темпи [2, с. 80].

Реалізація аграрної реформи в Китаї сприяла розвитку внутрішнього та зовнішнього ринків продовольства. За останні роки виробництво окремих видів продовольства зросло більш ніж вдвічі, різко покращилася структура харчування населення, з багатьох видів продукції Китай вийшов на світовий ринок як експортер.

Щодо аграрної політики в країнах Центральної та Східної Європи, то головним її напрямом було посилення ролі держави в аграрних перетвореннях. Основними напрямками ринкових перетворень були приватизація та лібералізація, які, зрештою, розглядалися не як шлях виходу з кризи, а як самоціль, що призвело до ще більшого обвалу виробництва в галузі та наростання соціальної напруженості [9, с. 188].

Вирішення проблем аграрного сектору здійснювалося в країнах Центральної та Східної Європи шляхом лібералізації цін, введення жорсткої фінансово-кредитної політики, скорочення державних витрат на підтримку галузей економіки. Однак на певному етапі реформ у багатьох країнах виникла проблема деградації сільського господарства на тлі безпрецедентно глибокого диспаритету цін, загострення соціальних проблем у сільській місцевості, зниження життєвого рівня як сільського, так і міського населення [9, с. 192].

Основними причинами цього положення стали кризові явища в економіці країн, зобов'язання перед світовими фінансовими організаціями, взяті відповідно до умов отримання кредитів, зростання бюджетного дефіциту. Під впливом цих факторів стало зрозуміло, що регулююча роль держави необхідна. Сьогодні потрібні комплексне державне втручання в аграрний сектор та особлива політика, що істотно коригує ринковий механізм.

Одними з методів формування нової системи державного регулювання АПК в колишніх соціалістичних країнах Європи є створення відносно самостійної інституційної системи, яка, однак, діє під контролем відповідних міністерств; регулювання аграрних галузей і державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Масштаби та ступінь розвиненості інституційної системи диференційовані по країнах, проте спрямованість та основні принципи її побудови і функціонування збіга-

ються. Провідною сферою діяльності інституційної системи є регулювання внутрішнього аграрного ринку та фінансово-економічної сфери сільськогосподарського сектору, а головним її елементом – спеціальні фонди. Вони найбільш розвинені в Польщі, Чехії, Словаччині, а найменш – в Угорщині та інших колишніх соціалістичних країнах, де вони перебувають в зародковому стані [9, с. 190].

Система регулювання аграрного ринку в цих країнах базується на однотипних або близьких за характером принципах та інститутах. У всіх країнах тією чи іншою мірою використовуються інтервенційні або мінімальні гарантовані ціни, нормування та регіоналізація закупівель. Створено спеціальні органи, які здійснюють від імені та за дорученням держави інтервенційну діяльність. Кошти цих органів утворюються з бюджетних дотацій, надходжень від продажу продукції, компенсаційних імпорتنних зборів, кредитів, грошових штрафів та інших надходжень [8, с. 234].

Загалом інтервенційні заходи сприяють пом'якшенню падіння реальних закупівельних цін та доходів, а також забезпеченню поточної платоспроможності господарств і підприємств.

Під час аналізування аграрного сектору економіки постсоціалістичних країн виділені основні напрями державного регулювання АПК таких держав:

- впорядкування та регулювання внутрішнього аграрного ринку шляхом встановлення мінімальних цін, за якими держава гарантує закупівлю певних квот сільгосппродукції; оголошення орієнтовних і негарантованих цін, що дають змогу сільгоспвиробникам оцінити можливості та перспективи розвитку; інтервенційні закупівлі та продаж сільськогосподарських продуктів, зокрема зі спеціальних державних фондів;

- регулювання зовнішньоекономічних зв'язків з урахуванням забезпечення економічної, екологічної та продовольчої безпеки;

- забезпечення стійкості внутрішнього ринку; виконання міжнародних зобов'язань на основі розумного протекціонізму за допомогою тарифних та нетарифних (квоти, ліцензії, заборони) інструментів, субсидування експорту, виборчого заохочення імпорту тощо;

- цільова фінансово-кредитна підтримка важливих напрямів реорганізації АПК і соціального розвитку села [8, с. 236].

Напрями державного регулювання здійснюються на принципах, головними з яких є такі: а) консенсус законодавчої і виконавчої гілок влади; б) комплексний міжгалузевий і міжвідомчий підхід до вжиття конкретних заходів державного регулювання виконавчою владою; в) залучення до прийняття основних рішень представників підприємницьких організацій галузей АПК і споживачів; г) створення відносно самостійної системи регулювання сільськогосподарської галузі, яка, однак, діє під контр-

одем відповідних міністерств; фінансування державної підтримки виробників.

Висновки. Таким чином, особливим об'єктом державного регулювання є фінансово-економічна сфера аграрного сектору. В окремих країнах створені спеціальні державні інститути, які надають фінансову підтримку сільськогосподарським товаровиробникам. У країнах розробляються довгострокові стратегічні комплексні програми розвитку АПК. Додатковим фактором, що стимулює трансформацію систем державного регулювання аграрного сектору країн Центральної та Східної Європи, є необхідність адаптації та уніфікації з відповідною системою регулювання в рамках ЄС у зв'язку з майбутньою інтеграцією в нього.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варченко О.М. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки. Економіка України. 2004. № 7. С. 53–59.
2. Болоболов А.В., Сидоренко В.В. Рыночные преобразования в аграрной сфере экономики. Краснодар, 2002. 285 с.
3. Березенков В.В., Гайдук В.И., Михайлушкин П.В. Коммерческая деятельность: учеб. пособие. Краснодар, 2010. 256 с.
4. Булатов Н.С. Мировая экономика: учебник. Москва: Экономист, 2007. 840 с.
5. Зинченко А.П. Аграрная политика: учебники и учебные пособия для студентов высших учебных заведений. Москва: Колосс, 2004. 305 с.
6. Калюжнова Н.Я., Якобсон А.Я. Маркетинг: общий курс. Москва, 2009. 475 с.
7. Мельников А.Б. и др. Мировая экономика: учеб. Пособие. Краснодар: КубГАУ, 2009. 404 с.
8. Нечаев В.И., Бершицкий Ю.И., Резниченко С.М. Региональные аспекты государственного регулирования агропромышленного производства. Санкт-Петербург, 2009. 336 с.
9. Сидоренко В.В. Аграрная политика России: учеб. пособие для вузов. Краснодар: Мир Кубани, 2010. 471 с.
10. Сидоренко В.В., Михайлушкин П.В. Современные товарные рынки: учеб. пособие. Краснодар, 2010. 214 с.
11. Сидоренко В.В., Михайлушкин П.В. Государственное регулирование экономики. Краснодар, 2011. 649 с.
12. Сидоренко В.В., Михайлушкин П.В. Конкурентоспособность аграрного сектора экономики России. Международный с.-х. журнал. 2011. № 6. С. 23–31.
13. Толмачев А.В., Варфоломеев В.Н., Спиркин О.Д. Экономические инструменты инвестиционного регулирования региональных аграрных рынков. Москва, 2009. 172 с.

REFERENCES:

1. Varchenko O.M. (2004) "On thesis sue of combining state and market regulation of food security" *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 53–59.
2. Bolobolov A.V., Sidorenko V.V. (2002) *Rynochnyye preobrazovaniya v agrarnoi sfere ekonomiki* [Market transformations in the agrarian sector of the economy], Krasnodar, Edvi, Russia.
3. Berezenkov V.V., Gayduk V.I., Mikhailushkin P.V. (2010) *Kommercheskaya deiatelnost: ucheb. posobie* [Business activity: tutorial], Krasnodar, Edvi, Russia.
4. Bulatov N.S. (2007) *Mirovaia ekonomika: uchebnik* [World economy: textbook], Moscow, Ekonomist, Russia.
5. Zinchenko A.P. (2004) *Agramaya politika. Uchebniki i uchebnye posobiia dlia studentov vysshikh uchebnykh zavedenii* [Agrarian policy. Textbooks and study guides for university students], Moscow, Koloss, Russia.
6. Kaliuzhnova N.Ya., Yakobson A.Ya. (2009) *Marketing: Obshchii kurs* [Marketing: General course], Moscow, Omega-A, Russia.
7. Melnikov A.B. i dr. (2009) *Mirovaia ekonomika: ucheb. posobie* [World economy: tutorial], Krasnodar, KubGAU, Russia.
8. Nechayev V.I., Bershitskiy Yu.I., Reznichenko S.M. (2009) *Regionalnye aspekty gosudarstvennogo regulirovaniia agropromyshlennogo proizvodstva* [Regional aspects of state regulation of agro-industrial production.], Saint-Petersburg, Lan, Russia.
9. Sidorenko V.V. (2010) *Agramaya politika Rossii: ucheb. posobie dlya vuzov* [Agrarian policy of Russia: manual for universities], Krasnodar, Mir Kubani, Russia.
10. Sidorenko V.V., Mikhailushkin P.V. (2010) *Sovremennyye tovarnyye rynki: ucheb. posobie* [Modern commodity markets: tutorial], Krasnodar, Atrii, Russia.
11. Sidorenko V.V., Mikhailushkin P.V. (2011) *Gosudarstvennoye regulirovaniye ekonomiki* [State regulation of the economy], Krasnodar, Mir Kubani, Russia.
12. Sidorenko V.V., Mikhailushkin P.V. (2011) "Competitiveness of the Russian agricultural sector", *Mezhdunarodnyi s.-kh. zhurnal*, vol. 6, pp. 23–31.
13. Tolmachev A.V., Varfolomeev V.N., Spirkin O.D. (2009) *Ekonomicheskiye instrumenty investitsionnogo regulirovaniya regionalnykh agrarnykh rynkov* [Economic instruments of investment regulation of regional agrarian markets], Moscow, Ekzamen, Russia.

Sarnatskyi O.P.
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at Department of International Economic Relations,
Zaporizhzhia National Technical University*

Khromahina N.I.
*Student,
Zaporizhzhia National Technical University*

TRENDS OF THE AGRARIAN POLICY OF DEVELOPED COUNTRIES

The article considers the reasons for increasing the turnover of inter-country trade, the goals and objectives of agrarian policy, the impact of multinational and transnational corporations on the globalization process of the world economy. The main aspects of the economic agrarian regulation of both underdeveloped and developed countries are noted. The most important feature of the globalizing world economy is the transnationalization of business and active moving of companies across national boundaries to expand markets for products and investments. Throughout the entire period of development of multinational corporations in process of their evolution, approaches of researchers to the efficiency of multinational corporations also changed; are a major element in the development of international economic relations and the global economy. Development of transnational corporations in the last decade reflects the internationalization of production and capital, the globalization of the world economy. The study reveals the place and importance of the agricultural sector in foreign trade strategy of leading countries – the largest manufacturers and exporters (importers) of agro-food products. In some countries, special state institutions have been created that provide financial support to agricultural producers. It is proved that the further development of foreign trade of agricultural products should be developed in the following areas: improvement of laws and regulations and the resolution of contentious issues hampering the development of agriculture and foreign trade; improving the investment climate; increasing state support of the agrarian sector. The countries develop long-term strategic integrated programs for the development of the agro-industrial complex. An additional factor that stimulates the transformation of the state regulation systems of the agrarian sector of Central and Eastern Europe is the need for adaptation and unification with the appropriate regulatory framework within the EU in connection with future integration into it.